

| |

Svaghets moral

| |

Peilings nr 9

— |

|

— |

|

Peiling nr 9

Svaghjetens moral

DICK ERIXON

Timbro

Peiling nr 9

Hittills utkomna Pejlingar:

- Nr 1 Den fula ankungen eller den oälskade liberalismen (Carl Rudbeck)
- Nr 2 Inte bara valloner – invandrare i svenskt näringsliv under 1 000 år (Anders Johnson)
- Nr 3 Djur är inte människor – en filosofisk granskning av veganismen (Ingemar Nordin)
- Nr 4 Den rätta medicinen – apoteksmonopolet vid vägs ände (Margit Gennser)
- Nr 5 Bidragskulturen – filosofin bakom socialbidraget (Helena Rivière)
- Nr 6 Den nya fattigdomen (Maria Rankka)
- Nr 7 Kretsloppsstat eller kretsloppssamhälle? (Gunnar Strömmer, red)
- Nr 8 Creole love call (Carl Rudbeck)
- Nr 10 Thamgrepp (Fredrik Haage)
- Nr 11 Fakta och myter om globaliseringen. En artikelserie ur *The Economist* med förord av Anders Åslund
- Nr 12 Positiv särbehandling är också diskriminering (Thomas Gür)
- Nr 13 Förnyelse i USA (Svend Dahl)
- Nr 14 Valser om arbetets slut (Mauricio Rojas)
- Nr 15 Hälften så dyrt, dubbelt så bra. Förbättra Sverige genom att halvera de offentliga utgifterna (Anders Åslund)
- Nr 16 Asiens kris är inte kapitalismens (Tomas Larsson)
- Nr 17 Irland – den globala ön (Maria Rankka och Jonas Hellman)

© Författaren och AB Timbro 1999

Omslag: Formgivningsverket

Sättning: KK Grafiska AB, Stockholm

Tryck: Elanders Gotab, Stockholm 1999

ISBN 91-7566-410-0

ISSN 1402-9391

Timbro · tel 08-587 898 00 · fax 08-587 898 55 · www.timbro.se · info@timbro.se

She never envy no one or anything they might have.

I guess I inherit that part of life from Mayann.

(LOUIS ARMSTRONG OM SIN MOR.)

Ett citat som jag vill tillägna min mamma Eina,
som aldrig givit upp trots många motgångar.

DICK ERIXON

— |

|

— |

|

Peiling nr 9

Innehåll

Förord	9
Svaghet som ideal	11
Alla människor har starka sidor	21
Respekt emanerar ur personligt ansvar	29
Sjukt beroende eller friskt ägande	41
Välfärdsstaten är inte rättvis	51

— |

|

— |

|

Peiling nr 9

Förord

UDDEN I DET här arbetet är i första hand riktad mot vänsterns kollektivism och systemtänkande i välfärdsdiskussionen, liksom mot den närbesläktade konservatismens hierarkiska människosyn. Men också mot liberalismens ekonomism – så den som väntar sig diskussion om skatter kommer att bli besviken.

Gemensamt för dessa synsätt är makroperspektivet; att se samhället uppifrån. De har förkärlek för att debattera system och vilka principer som skall styra dessa. Fokus är inställt på förvaltning, på skattenivåer och bidragskonstruktioner. I en sådan abstrakt diskussion reduceras de människor som berörs till siffror och statistiska underlag, eller till aktörer för vilka endast materiella värden räknas.

Vad händer om vi sätter fokus på människan i stället för på systemen? Att anlägga ett underifrånperspektiv, som det så slarvigt heter, är inget enkelt men nyttigt experiment. Det utmanar invanda sätt att tänka, speciellt för oss som är eller har

FÖRORD

varit aktiva i partipolitiken och som instinktivt letar efter politiska reglage att ratta och spakar att dra i för att ordna allt till det bästa. Men jag vill ändå försöka, därför att jag är övertygad om att det som är rationellt för oss som enskilda personer i ett mikroperspektiv inte alls är samma sorts rationalitet som genomsyrar makroperspektivets systembyggande i socialpolitiken.

Det kan kanske uppfattas som en brist att det är svårt att sätta en enkel politisk etikett på den analys och samhällssyn som här utvecklas. Men jag ser det som en styrka, eftersom vi nu när välfärdsstaten allt sämre lever upp till medborgarnas förväntningar, behöver vrida och vända på våra föreställningar för att kunna se verkligheten med nya friska ögon.

Jag vill helt enkelt illustrera varför dagens socialpolitiska normer inte fungerar och inte är rättvisa. Och försöka visa att ett annat angreppssätt, en annan attityd, kan ge ett mer rättvist samhälle för just dem som allra mest behöver det.

Ett tack för konstruktiv kritik vill jag rikta till Michael Arthursson, Ulf Kristersson, Johan Norberg och Mats Peterson, samt till "fjärde generationen", Timbros nätverk för unga borgerliga politiker.

Stockholm i februari 1999

DICK ERIXON

Svaghet som ideal

Han var alltid snar att komma de svaga till hjälp, men han avhjälpste inte svaghet.

OLLE SAHLSTRÖM KARAKTÄRISERAR DEN SVENSKA POLITIKERN I *Den röde patriarken*

MITT I 1998 års valrörelse dyker en upprörd och förbannad man upp i centerpartiets valstuga vid Sergels torg. Med tanke på hans gester, kroppsspråk och tonfall tror jag på honom när han säger att han är före detta narkoman. Hans upprördhet bottnade i skrivelser i *Dagens Nyheter* där Domkyrkoförsamlingens insatser för missbrukare i Klara kyrka kritiserades hårt för att vara störande för omgivningen, en kritik han uppfattat att centerpartiet stod bakom.

Eftersom valstugan ligger bara något kvarter från Klara kyrka följer jag med honom till kyrkan, där han nu är projektanställd. Under det improviserade studiebesöket möter jag församlingspersonal som kan bekräfta det "Gotland" (smeknamnet på den före detta narkomanen) säger. Prästen berättar hur kyrkan med olika aktiviteter försöker motivera missbrukarna kring Sergels torg att söka sig ett annat liv, och hur

kyrkan tillsammans med andra frivilliga utspisar uteliggarna med varm soppa och bröd.

Under besöket träffar jag ett tiotal missbrukare, varav två verkar psykiskt störda; de skriker, är nervösa, får panikutbrott, slår omkring sig och säger sig vara förföljda. Visst är de här personerna störande i parken utanför kyrkan, säger prästen, men vart skall dom ta vägen? Ingen vill ha med dom att göra, varken socialen eller psykiatrin.

– Här försöker vi få utslagna att tänka om, att ta sig samman. Och vad får vi för det? Bara skit, fyller "Gotland" i. Är det kyrkan som ska ta hand om psykiskt sjuka, tycker du det, frågar han mig retoriskt. Vi fick inte ens behålla den friggebod vi hade på Plattan, vet du varför? Kulturhuvudstadsåret! Då får man inte visa upp verkligheten. Då ska skiten sopas undan.

Sergels torg med sina missbrukare, uteliggare och trashankar ligger i Stockholm. Det är i Sverige som kyrkor och frivilliga mitt i huvudstaden utspisar utsvultna människospillror med soppa. Inte i USA. Inte i England eller Brasilien. Utan mitt i det svenska folkhemmet.

Svenska politiker talar hellre om social misär i andra länder än om hur det står till på hemmaplan. De förfäras över hur det är i USA samtidigt som de blundar för verkligheten bara några kvarter från riksdagshus, stadshus och landstingshus. Att psykiskt sjuka i folkhemmet blir uteliggare är ointressant i svenskt politiskt liv. Verkligheten hör på ett märkligt sätt inte hemma i partipolitisk debatt.

Dessa påtagliga och på inget sätt osynliga mänskliga problem – vem har inte mött en uteliggare eller svårt missbrukande person på stan? – lämnas därhän i samhällsdebatten. Hur kan det komma sig?

Paradoxen blir än märkligare när vi, samtidigt som trashankarna och tiggarna i folkhemmet nonchaleras, kan konstatera att "de svaga" har en central plats i svensk opinionsbildning.

Låt mig ge några exempel.

Nya skolministern Ingegerd Wärnersson säger i sin första intervju att "skolans viktigaste uppgift är att bättre bemöta de svagaste eleverna". Samma vecka protesterar *Liberal Debatts* redaktion mot att en landsortstidning vägrar publicera bilder av homosexuella par på familjesidan och motiverar protesten med att: "vi anser att det här är en principiellt viktig fråga. Vi hade reagerat likadant om det gällt någon annan svag och diskriminerad grupp."

Den som på skolbesök i valrörelsen tog upp behovet av att vi var och en tar ett större personligt ansvar för vårt eget handlande, mötte ofta lite motstånd. Att vi som medborgare har ett ansvar för oss själva och människorna runt oss uppfattas av många yngre som naturligt eftersom vi inte kan vänta oss att någon annan tar det. Eleverna lyssnar och håller med. Men den motfråga som alltid dyker upp i någon form är: "ja, men hur går det då för dom svaga, dom som inte klarar av att ta hand om sig själva?"

Svaghets moral har ersatt arbetsmoralen

För att förstå paradoxen – ju mer det talas om "svaga" desto mindre bryr vi oss i handling om dem som anses "svaga" – måste vi tränga in under ytan på den logik som är förhärskande. Även om avsikterna är goda präglas den politiska debatten av skenhelighet och inbyggda motsättningar. De måste upp till ytan.

Det ständigt återkommande talet om hur viktigt det är att lyfta fram "svaghet" har i själva verket skapat en ny sorts moral i vårt land. En moral som går på tvärs mot äldre tiders arbetsmoral och krav på var och en att göra sitt bästa. Vi kan i dag tala om en svaghetsmoral. En moral som vi kan känna igen och "ta på" genom att skärskåda ett antal attityder som numera är vardagsmat, men som för bara några årtionden sedan var helt främmande.

För det första har det blivit fördelaktigt att försöka stämpla sig själv som svag i en specifik situation. Svagheten blir ett säkert försvar när du har gjort något dumt. Om du är svag kan du i logikens namn inte leva upp till normala krav som ställs på vuxna medborgare i ett fritt och demokratiskt samhälle. Du kan skylla ifrån dig; det är inte ditt fel.

Vi har i kvälls- och skvallerpress kunnat följa ett drama som illustrerar den här sortens logik. På Dramaten har en manlig skådespelare slagit och hotat en kvinnlig kollega som han haft ett förhållande med. Rättsprocess är inledd. Skådespelarens motdrag är att gå ut med att han har missbrukat narkotika och varit nära att dö av en överdos. Vem är svagast – den slagna kvinnan eller den missbrukande mannen? Tävlingen i svaghet avgör vem som vinner sympatierna. Den som är svagast är bara ett offer för någon annans, den starkes, ondska.

För att vinna en konflikt gäller det att framställa sig själv som den svagaste parten. Den svage är befriad från ansvar, oskyldig och ren som snö. Den svages moraliska övertag blir enormt.

För det andra fungerar svaghetsmoralen som ett alibi för oss alla att på ett generellt plan slippa ta ansvar som medborgare i samhället. Varje gång det framförs förslag av typen "det här borde människor själva ansvara för", kommer motargumen-

tet, att det finns svaga som inte klarar av att ta ansvaret. Ofta räcker detta som motiv för att ansvaret ska läggas i statens händer.

Frihet från ansvar gäller på alla områden, också det viktigaste en vuxen människa kan ha: ansvaret för sina egna barn. För föräldrar som har separerat har vi ett system med bidragsförskott, eller "underhållsstöd till barn med särlevande föräldrar" som det döpts om till för något år sedan, vilket innebär att staten tar förstahandsansvar för barnens försörjning. Staten betalar ut försörjningsbidrag "i förskott" för barnen, och kräver sedan in hela, men oftast endast en del av detta bidrag från den andra föräldern. Staten blandar sig i familjers mest personliga relationer.

En sammanfattning av den underliggande retoriken skulle tillspetsat kunna uttryckas som, att så länge det finns en enda person i landet som inte klarar att ta eget ansvar, så länge skall *ingen* medborgare i Sverige behöva ta personligt ansvar.

"De svaga" – missbrukare, arbetslösa, ensamstående, invandrare, låginkomsttagare m fl – blir på så sätt ett alibi för alla andra att slippa stå för sina handlingar. Svaghetens moral gör det fullt legitimt att strunta i sitt ansvar.

För det *tredje* gör svaghetens moral det inte bara lätt att slippa undan, du blir dessutom uppmärksammas och belönad för visad svaghet. Som svag behöver du hjälp och stöd, inte tyngas av krävande eget ansvar.

När du vunnit erkännande som svag blir det en självklar och logisk skyldighet för det omgivande samhället att ställa upp och avlasta dig ditt ansvar. Om det är synd om dig har du rätt att bli ompysslad och få de resurser du behöver för att kunna leva ett normalt liv. Eftersom du är svag kan andra inte ställa krav på

motprestationer av dig. Du har en oinskränkt moralisk rätt att få det du behöver, dina egna handlingar kan inte påverka, eftersom du som svag inte kan ta konsekvenserna av dina handlingar.

För det *ffjärde* innebär svaghetens moral att de som ändå tar personligt ansvar bestraffas. Den som tar ansvar blir per definition stark, alltså den som bär skulden för att inte allt i samhället är perfekt. Det är den starkes skyldighet att försörja och stödja den svage.

Här har vi en förklaring till varför det civila samhället i dag inte omfattar mycket mer än deltagande i de egna barnens idrottsutövning. Den stolta svenska folkrörelsetraditionen – allt från egnahemsrörelsens ansvar för den egna boendemiljön, studieförbundens insatser för ökad folkbildning till de lokala sjukvårdens omsorg – har förtvinat eller överlevt bara på grund av statsbidrag.

De som ändå försöker genomföra verksamhet på frivillighetens grund möts inte längre med applåder utan oftast av nya krav på större och bättre insatser. Svaghetens moral gör att de som utnämner sig till svaga anser sig ha "rätt" till service. Det innebär att den som tar emot insatser ser dem som en naturlig rättighet, och därför inte känner någon som helst tacksamhet för att andra människor offrat fritid eller pengar för att göra en insats.

Rättighetsperspektivet i svensk välfärdspolitik, som omfattas av många fler än socialdemokrater, har omöjliggjort ett civilsamhälle med levande folkrörelser som bygger på frivillighet och medborgarengagemang. Om olika insatser för gemenskapen, social service och hjälpåtgärder är rättigheter måste de garanteras universellt, vilket bara staten kan. Då kan civilsam-

hällets gemenskaper inte tillåtas bära bördan, eftersom civilsamhället inte ser medborgare som klienter, utan som medmänniskor. I civilsamhället krävs ett samspel, en samverkan, där båda parter ser sitt personliga ansvar att göra sitt bästa. Och samverkan bygger på att alla kan uppskatta de insatser andra människor frivilligt ställer upp med.

Om exempelvis barnomsorg och dagverksamhet för äldre är rättigheter kräver barnföräldrar och anhöriga till de äldre att det offentliga skall ordna barnpassning och sysselsättning för äldre. Det blir ett krav som skall verkställas. Föräldrar och anhöriga är konsumenter som kräver leverans av tjänster, därtill via politiken kraftigt subventionerade tjänster.

Om tjänsterna inte levereras enligt önskemål följer av rättighetstänkandet inte att man tar eget ansvar, utan att man utmålar sig som en svag grupp och demonstrerar utanför kommunhuset några timmar för att visa hur kränkt man är. Politikens svar är att lova mer resurser till barn- och äldreomsorg, två tunga kommunala utgiftsposter med vattentäta skott emellan de olika förvaltningarna. Med den svenska ekonomiska utvecklingen sedan 1970-talet kommer inga nya resurser att sättas in, utan kvaliteten sakta sjunka vad politiker än lovar. Alla känner sig svikna och missnöjda: politikerna som vill väl men saknar möjlighet att uppfylla rättigheterna; föräldrar och anhöriga för att deras självklara rättigheter inte blir infriade; barnen och de gamla för att de blir svikna av "samhället", alltså av oss alla.

Innan det att de positiva rättighetskraven gjort entré i politiken och innan svaghetsens moral tagit över från arbetsmoralen ställde sig de berörda i stället frågan: hur kan vi här hos oss i vår lokala vardag lösa dessa uppgifter? Handlingskraftiga

människor hade sökt praktiska lösningar för den lokala verklighet där de verkar. Hur tar vi tillvara de tillgångar vi har i gemenskapen? Kan inte de äldre som vill och orkar hjälpa till med omsorgen om barnen? De som är föräldralediga kanske kan ta ansvar för mer än sina egna barn mot att de får hjälp när de sedan arbetar?

När människor förstår att de som medborgare har eget ansvar, och inte lever med mentaliteten att det är politiker som skall uppfylla rättigheter, blir det självklart att söka praktiska lösningar där man själv kan utvidga sitt ansvar till en större gemenskap än den egna familjen mot att kunna byta det mot en tjänst i gemenskapen längre fram. Med eget ansvar inser människor att lösningar inte är enkla och att här krävs stora insatser där alla bidrar efter sin förmåga.

Men med svaghetens moral upphör detta medborgerliga samspelet. Ömsesidig respekt och hänsynstagande människor emellan – grunden för ett fungerande civilsamhälle – bryts sönder. Den som lägger ned många timmar av sin fritid på att förbättra villkoren för andra, vill åtminstone bli respekterad för sin insats. Om frivilliga insatser i stället möts av kritik för att de inte åstadkommer ännu mer, försvinner den dynamik som gör att medborgare ställer upp för civilsamhällets gemenskaper.

Historien visar att frivillig uppoffring är ett återkommande inslag i mänskliga gemenskaper. Människan är i grunden god och har genom alla tider känt ansvar att ställa upp för andra. Men denna uppoffring kräver en motprestation: det handlar inte om belöning eller beröm, utan om omgivningens erkännande av att det har varit en uppoffring. Svaghetens moral och rättighetstänkandet förnekar detta erkännande.

Var och en ser bara till sina egna behov. Ser du dig själv som svag slutar du tänka dig in i hur det är för andra. Du slutar bry dig om, eller ens förstå, vilket arbete och slit som ligger bakom de insatser du generöst får ta del av. Svaghetsmoralen resulterar i otacksamhetens kyliga samhälle.

För det *femte* blir de som verkligen är i behov av hjälp osynliga när svaghetsmoralen råder, eftersom alla säger sig vara svaga och utsatta. Om "svaghet" är flitigt förekommande i argument och retorik, blir svagheten ett normaltillstånd. Då ligger det nära till hands att det blir de mest högljudda och välorganiserade "svaga grupperna" som får störst utdelning i politikernas omsorgstagande av samhällets alla svaga. Det är alltså de starkaste "svaga" som vinner. De som bäst kan tala för sig som "svaga" – utan att nödvändigtvis vara det.

Ett allvarligt problem med den här moralen är alltså att den tränger undan de människor som verkligen har hamnat i knipa. Jag tror att det är här förklaringen finns att söka till varför vi, trots vår gigantiska offentliga sektor, ändå låter psykiskt sjuka narkomaner driva omkring på gatorna och bo i kulvertar. Vi ser dem inte därför att vi är så upptagna med att framställa oss själva som så svaga som möjligt. Svaghetsmoralen gör att vi alla blir krassa egoister, vi blir upptagna med vår egen oförmåga, och kan per definition inte hjälpa andra, eftersom vi själva är så svaga.

För det *sjätte* flyttar svaghetsmoralen fokus från det som behöver göras för att samhället skall utvecklas och bli rikare, till hur man skall omfördela existerande resurser i samhället. Alltså från produktion av välstånd till konsumtion av välfärd.

Om ingen får vara stark utan att samtidigt tvingas bära skuld för alla andras olycka kommer ingen i längden att vilja vara

SVAGHET SOM IDEAL

stark. Alla kommer att dölja sin kapacitet, sina idéer och ägna sin energi åt mindre meningsfulla uppgifter än att föra samhällsutvecklingen framåt.

Svaghetsidealet skapar med andra ord ett samhälle byggt på hyckleri och bedrägeri. Den falska självbilden av svaghet gör att ingen är beredd att ta några initiativ eller arbeta för nya och bättre lösningar. Den som föreslår något sådant är ju stark och därmed fritt byte för alla svaga att kasta sig över med sina krav. Sensmoralen blir att du gör så lite som möjligt och klagar så mycket som möjligt.

Med en sådan moral slutar samhället att utvecklas. Det blir en allt hårdare strid om krympande resurser. Gråten och skriken kommer att stegras, medan resurser och initiativ för att avhjälpa problem bara blir färre.

Alla människor har starka sidor

MEN ANDAS INTE analysen om svaghets moral "förakt för svaghet"? Nej, men mitt resonemang kräver att vi definierar "svaghet". Till skillnad från rådande socialpolitiska doktrin, betraktar jag inte svaghet som ett permanent tillstånd hos vissa grupper av människor. Jag vägrar att se alla invandrare, som det så slarvigt heter, som svaga. Jag vägrar betrakta alla arbetslösa, utvecklingsstörda och missbrukare som offer. Jag vägrar se socialbidragstagare och deras barn som förlorare.

I stället för att definiera svaghet som en karakteristik över en *egenskap* hos en enskild människa, eller till och med som en egenskap generellt giltig för en hel grupp människor, betraktar jag svaghet som en beskrivning av en persons *situation*, alltså som ett tillfälligt tillstånd som det finns stora möjligheter att förändra. Även personer med permanenta handikapp kan ändå förändra sin situation utifrån sina egna villkor, att inte ge upp utan sträva och slita för att övervinna handikappets konsekvenser.

Det finns – helt enkelt – inga för evigt svaga människor.

Vi människor utvecklas och förändras. Vi hamnar i nya situationer. Vi råkar någon gång i lägen där vi är sårbara och utsatta, men samtidigt har vi – alla – möjlighet att påverka och förbättra vår situation. Det är *hur* vi som enskilda individer tacklar de svårigheter vi hamnar i, som avgör hur starka vi är.

En direktör som har färdats genom livet ”på en räkmacka” och aldrig behövt göra några uppoffringar, kan efter en bilolycka drabbas av afasi och tappa förmågan att kommunicera både i tal och skrift, trots att hjärnan i övrigt fungerar som förut. Den viljestyrka som han behöver för att kunna nå fram med de enklaste meddelanden till omvärlden, kan vara avsevärt större än han någonsin tidigare har behövt mobilisera. Han kan som handikappad visa sig vara en starkare människa än han varit som direktör.

I den rådande socialpolitiska doktrinen är det tvärtom: som direktör är man stark och som handikappad är man en svag människa. Visst är det uppenbart: vår nuvarande socialpolitik är orättvis i sitt lättvindiga tal om ”svaga grupper”.

Om jag drabbas av sjukdom eller svår olycka behöver jag stöd och hjälp på olika sätt. Men det hindrar mig inte från att kämpa för att nå framgång i det som är viktigast i min situation. Det hindrar mig inte heller från att bearbeta sorg och smärta så att jag kan gå vidare som en mer erfaren och insiktsfull människa. Det är i svåra situationer människors individuella och inneboende styrka blir som tydligast. På samma sätt kan missbrukare kämpa för att ta sig ur missbruk och i den kampen visa större styrka än vad de flesta av oss andra någonsin behöver mobilisera.

Kort sagt, vi är alla både svaga och starka. Ingen är bara det

ena eller det andra. Det är ett oerhört viktigt påpekande i en tid präglad av social ingenjörskonst där man gärna ser människor som oföränderliga och statiska och gärna till personnumret fogar en enkelspårig etikett ("missbrukare" eller "företagare") för att sedan betrakta denna individ som för alltid stark eller svag.

Den människosyn som frodas i de offentliga institutionerna och inom politiken innehåller ett mått av förakt när den stämplar ut stora grupper som oförbättrligt svaga. Även om, eller just därför att, den säger sig vilja gott är den farligare än öppet förakt, som exempelvis rasism, eftersom människor i tillfällig knipa får svårt att värja sig mot den offentliga välviljans förakt.

Om vi konstaterar att alla människor, på olika sätt och i olika skeden av livet, är både starka och svaga, kan vi dra slutsatsen att hjälpinsatsernas självklara mål och syfte måste vara att stimulera det starka i varje människa. Detta står i skarp kontrast till dagens välfärdspolitik, som fokuserar på och belönar det svaga hos människor.

Att växa med svårigheter

Det är ingen slump att samhället under lång tid på olika sätt har uppmuntrat och belönat människor som gjort egna framsteg eller viktiga insatser för gemenskapen. I tidigare skeden av historien – då livet varit tuffare än vad vi i dag kan föreställa oss – har människor, för sin egen överlevnad, varit helt beroende av att de kunnat ta sig samman för att övervinna alla svårigheter.

I det gamla fattigsverige fanns inga sociala ingenjörer som

kom och tyckte synd om människorna och sa att de hade rätt till än det ena och än det andra, utan att behöva lägga manken till. Ändå skapade arbetare och bönder ett rikt och i alla jämförelser jämlikt samhälle som i början av 1960-talet hade en mindre offentlig sektor än genomsnittet inom OECD på cirka 30 procent av bruttonationalprodukten.

Är det inte så att det är i våra svåraste stunder vi växer som människor? Att motgångar och problem inte bara härdar, utan också ger oss anledning att vara stolta över oss själva när vi tagit oss igenom dem? Och är inte stolthet över egna prestationer en huvudkomponent i livskvalitet?

Här finns en förklaring till att så många i det materiella överflödets Sverige känner sig stressade och har svårt att finna tillfredsställelse i livet. Många har aldrig behövt kämpa sig igenom svåra motgångar och har därför ingenting att känna stolthet över. Referensramarna är så begränsade att man inte kan värdesätta livet. Utan erfarenhet av att vara riktigt utsatt och själv ha tagit dig vidare, har du svårt att uppskatta vardagen. Utan erfarenhet av svårigheters djup kan du inte uppskatta höjders vidunderliga utsikt.

Som ett av tre syskon i en familj med en ensamstående mamma, har jag minnen av hur hon i livsmedelsbutiken noga höll koll på summan av varornas pris för att den inte skulle överstiga slantarna i portmonnän. Minnet av hur vi i butiken fick välja vilka varor vi kunde köpa och vilka vi måste ställa tillbaka i hyllan gör att jag fortfarande kan känna det som lyx att köpa ett paket märkesglass.

Minnen från en materiellt begränsad uppväxt, alltså att ha varit svag enligt den socialpolitiska doktrinen, kan visa sig bli en styrka senare i livet. Eftersom jag vet vad materiell knapphet

innebär kan jag uppskatta välstånd på ett helt annat sätt än den som alltid har kunnat ta välståndet för givet.

Ur ett rationellt perspektiv på den generella, abstrakta och samhällseliga nivå där politisk diskussion brukar föras, är denna min lycka över glass rent löjlig. Men eftersom upplevelser och känslor som tillfredsställelse och lycka *enbart* kan upplevas av enskilda individer, och inte på en abstrakt, samhällselig nivå är min upplevelse *sann för mig*. Och då spelar det ingen roll om det uppfattas som löjligt ur ett rationellt och politiskt perspektiv. Lycka är en känsla, ett tillstånd som bara kan beröra enskilda personer.

Denna barnsligt enkla sanning har social expertis och socialpolitiker inte kunnat ta till sig. De tror att deras egna tillfredsställelse av att lägga sig i och styra andra människors liv också ger tillfredsställelse hos dem som drabbas av deras goda vilja. Det är en av vår tids största misstag.

En ovillkorlig förutsättning för att en människa med sociala och ekonomiska problem skall kunna komma ur sin situation är att *hon själv* lyfter sig ur den, eller att hon själv finner ett sätt att förlika sig med läget och formulerar nya livsmål att sträva mot under de förutsättningar som gäller. Det spelar ingen roll hur många Alva "jag vet bäst hur andra ska leva" Myrdal socialpolitiken än producerar, de kan aldrig förbättra livet för en enda människa genom sin självgoða och överlägsna attityd.

Att ta över initiativet från en person i ett utsatt läge och hos denne legitimera tankar om att "det här klarar jag inte av" är förödande för personens vilja och förmåga att ta sig ur knipan. Nuvarande socialpolitik vädjar till människors svaga sida och vill förmå dem att ge upp. Det är ingen slump att vi med dagens gigantiska, generella socialförsäkringar och under högkon-

junktur ändå har en betydligt större andel av befolkningen som är beroende av behovsprövade socialbidrag än vad fallet var under det tidiga 30-talets depression.

Förr var det självklart för människor att ta sig vidare i livet för egen maskin, eftersom denna strävan genererade stolthet och tillfredsställelse, trots de många gånger fysiskt tunga och ekonomiskt begränsade villkoren. I dag uppmanas människor att ge upp, att sluta tro på sig själva. Och vem kan stå emot, när den kategori man själv anses tillhöra dag ut och dag in av politiker och debattörer stämplas som svag? Det kanske är sant? Har mina föräldrar utländsk bakgrund är jag invandrare och som sådan svag. Har jag föräldrar med missbruk eller andra sociala problem får jag ständigt höra hur utsatt och svag jag är. Den underliggande tonen är att samhället ber de utsatta att lägga sig ner och ropa på hjälp, så att sociala experter och krisgrupper får rycka ut.

Om människor kunde finna lycka och tillfredsställelse i att vara svaga skulle jag kunna förstå och respektera politiken. Men så är det inte. Hur höga bidragen än är, hur lite man än behöver göra för att ha "rätt" till välstånd, så skapas bara mer av vanmakt och depression i den sociala ingenjörskonstens spår. Vi människor måste själva få känna oss nyttiga för att kunna börja uppleva tillfredsställelse och mening. Det är när jag ser att min egen insats faktiskt spelar roll som jag kan börja känna stolthet inför mig själv. Detta djupt rotade och rationella orsakssamband förnekas av rådande socialpolitik.

När jag satt i en av landstingets omsorgsnämnder gav besöken i de utvecklingsstördas vardag ofta minnesvärda intryck. Inte minst besöken hos dem som arbetar "på riktigt", det vill säga hos dem som på en vanlig arbetsplats sköter enklare sysslor

eller arbetar med prylar som dagcentret säljer för "riktiga pengar". Trots sitt handikapp var det ingen tvekan om att de mycket väl förstod skillnaden mellan att göra nytta, alltså sådant som har värde för andra, och att ha arbetsuppgifter av "terapeutisk karaktär", som det heter. Det gick inte att ta miste på den glädje och stolthet som lyste kring dem som fick visa vad de kunde, vad de hade presterat. Att betyda något, att kunna tillföra ett värde är mer livskvalitetshöjande än något annat. Den slutsatsen förstår de utvecklingsstörda, men inte våra socialpolitiska aktörer och makthavare.

— |

|

— |

|

Peiling nr 9

Respekt emanerar ur personligt ansvar

”VI KRÄVER RESPEKT!” Så motiverades automateld rakt in i en krogkö på Stureplan för några år sedan. När några killar blivit avvisade av dörrvakten hämtade de automatvapen att hota med. Och döda med. Även om det sällan går så illa, blir det allt vanligare att eftersträva ”respekt” genom att hota och skräm- ma. Många ungdomar bär kniv och andra vapen, än så länge främst på stan sena helgkvällar. Men allt oftare också i var- dagen, i skolan och på socialkontor. Våld och hot om våld håller på att bli ett sätt att kommunicera.

Det är lätt att bli förskräckt över utvecklingen. Och att uppgivet kräva hårdare tag, hårdare straff. Men vi borde först och främst ställa oss frågan: varför blir krav på ”respekt” allt vanligare? Kan det vara så att utvecklingen bottenar i något grundläggande fel i vår välfärdsideologi? Är det möjligen så att allt fler unga människor känner sig tvingade att använda hot om våld för att bli tagna på allvar?

Önskan att bli bemött med respekt är helt naturlig. Som individer vill vi bli tagna på allvar, för de personer vi är. Det tillhör människovärdets innersta kärna att vi genom vårt eget, individuella handlande inför oss själva kan bevisa att vi är någon. Är någon. I våra egna ögon. Vi talar om självrespekt. Utan den är vi ingenting. Utan återupprättad självrespekt kan ingen missbrukare eller kriminellt belastad person återanpassas i meningen att ta ansvar för sig själv. Utan självrespekt kan ungdomar inte mogna och bli vuxna, ansvarstagande medborgare.

När allt fler försöker skaffa sig en förvriden form av respekt genom att hota omgivningen har något gått mycket galet i samhällsgemenskapen. Det ligger nära till hands att misstänka att de som hotar för att nå respekt inte har funnit någon annan väg till självrespekt. Att hota är en sista nödlösning. En primitivt djurisk utväg. Den väg som återstår när man uppfattar att alla andra alternativ är stängda.

En förklaring till att så många upplever sig så trängda är att den välfärdsstat som har byggts upp för att värna utsatta människors rätt och möjlighet, i själva verket har klätt av dem de naturliga vägarna till självrespekt och värdighet.

Människor som har fått en tuff start i livet, som inte har föräldrar med akademisk utbildning och god ekonomi, som har vuxit upp i stadsdelar präglade av utanförskap och uppgivenhet, har större behov än några andra att kunna utvecklas, testa sin egna förmåga, ja, att visa vad man duger till. Vägen till självrespekt har tidigare gått genom hårt arbete, att slita och sträva framåt med den fullt realistiska målsättningen att man själv, och framför allt de egna barnen, skall kunna få det bättre.

Den svenska arbetsmoralen har varit ett medel att nå högre materiell standard, men den har också varit ett verktyg för fattiga arbetare och bönder att nå en sådan självrespekt och ställning att man har kunnat störta överheten och gjort hela folket rikare. Genom att göra ett gott jobb har mindre bemedlade lyft sig själva och skapat den unikt jämlika ställning som vi har mellan individer i Sverige. Denna form av jämlikhet, att inte bedöma människor beroende på deras bakgrund, är en av de största tillgångarna i det svenska kulturarvet.

Det var alltså, vilket bör påpekas, inte genom klasskamp eller fördelningspolitik som svenska arbetare och bönder uppnådde jämlikhet och därtill blev rikast i världen. Det var genom hårt arbete. Många gånger under tuffa och smutsiga villkor. Och belöningen kom inte omedelbart. Tidigare generationer slet under långa arbetsdagar för låg lön. Men de nådde sitt mål. Deras barn (40-talisterna) och barnbarn fick det avsevärt bättre än tidigare generationer någonsin haft det.

Blinda för livets realiteter

Nu tycks vi ta den materiella standarden för given. Vi anser oss ha "rätt" att räknas till de rikaste i världen även om vi inte längre förtjänar det. Vi säger föraktfullt att det är "social dumping" när företag och verksamheter flyttar till Asien och Sydamerika, och i en aldrig tidigare skådad omfattning gör att människorna där kan lyfta sig ur sin fattigdom genom att vara flitigare än andra. Vi svenskar anser att vi skall kunna leva på gamla segrar. Vi har blivit för fina för att jobba. Vi kräver vår "rätt" till välstånd utan att behöva visa vad vi duger till. Det är rikemansbarns beteende. De bortskämdas beteende.

I dagens Sverige frodas en mentalitet som gör att vi inte längre förmår uppskatta personligt ansvarstagande eller känner stolthet över utfört arbete. Inbillningen att vi har "rätten" att bli försörjda på världens högsta standardnivå gör oss blinda för livets realiteter. När de moraliska normerna om att det lönar sig att slita ont försvinner, är det främst samhällets utsatta som drabbas. Människor som har det väl förspänt klarar sig nästan alltid. Men för människor som saknar trygghet och respekt och måste skapa tillförsikt och framtidshopp på egen hand, är möjligheten att göra det genom eget flit och svett livsavgörande.

Om samhället belönar personligt ansvarstagande finns en väg framåt. Men när samhällsmoralen har ruttnat och ersatts av indignerade rop på gratis "rättigheter" som är frikopplade från personligt ansvar, blir människor som söker efter en möjlighet att upprätta sin egen självrespekt villrådiga. Hur skall jag nu göra?

Om unga människor i stökiga miljöer upptäcker att flit är meningslöst i strävan efter bättre livsvillkor, återstår den enkla utvägen – att bli någon genom att sätta skräck i omgivningen med hot och våld.

Det är viktigt att komma ihåg att arbetsmoralen inte bara varit tongivande för lönearbete på arbetsmarknaden. Flit, vilja att hugga i och handlingskraft var högt värderade dygder i civilsamhället, där lönen för mödan sällan betalades med pengar utan med immateriella värden som uppskattning från gemenskapen och egen stolthet över utfört frivilligt arbete. Det var på de spelregler arbetsmoralen genererar som Folkrelsesverige kunde byggas. Utan arbetsmoral, och den förmåga att uppskatta flit som arbetsmoralen ger åt mentaliteten i sam-

hället, hade människor aldrig frivilligt lagt ned det engagemang som de gjorde.

Genom frivillig samverkan skapades social trygghet och gemenskap. Och minst lika viktigt – men i dag bortglömt – är att denna samverkan i frihet alstrade självrespekt. Samverkan var en arena för människor att bli någon i samhället – såväl i egna ögon som i andras.

Arenan var viktig framför allt för dem som inte blev synliga på andra håll, till exempel för dem som inte gjorde karriär i yrkeslivet utan hade monotona och enkla, men ofta fysiskt tunga arbetsuppgifter.

Välfärdsstaten har stulit dessa meningsfulla uppgifter från medborgarna och därmed dränerat civilsamhället på livskraft. I stället har ansvaret lagts på det offentliga, på avlönade och akademiskt utbildade tjänstemän.

Vi närmar oss nu den mest centrala förklaringen till varför välfärdsstaten misslyckats och inte är rättvis mot just dem som staten sägs vara till för.

Misslyckande är motorn bakom personlig utveckling

Eftersom välfärdspolitikern präglas av plantänkande och betraktar samhället som en maskin som kan styras av experter från ett kontrollrum, negligeras enskilda människors inre boende vilja, ambitioner, längtan och behov att lära sig leva genom att göra egna erfarenheter. Med välfärdsstaten har ett teknokratisk förhållningssätt vuxit fram vars kultur är kontroll. Den sociala ingenjörskonsten bygger på den vansinniga uppfattningen att den via tjänstemannakontroll på kontorstid skall kunna lägga människors liv till rätta. Det är en dock-

skåpsteori som saknar varje förankring i människors vardag. En teori som saknar insikt om människans natur.

Det går inte att lägga människors liv till rätta. Ordnade och trygga villkor kan människor bara skapa genom att ta ansvar för sina egna liv. Ju mer sårbar och utsatt en person är, desto viktigare är det att samhällets spelregler är konstruerade så att varje steg mot större ansvar och tillvaratagande av de egna starka sidorna belönas. Och att varje steg mot de enkla lösningarna, som att skylla ifrån sig, smita undan ansvar och framhäva sina svaga sidor, inte blir belönade.

Det här låter enkelt, men är oerhört svårt att i praktiken leva upp till. Det personliga ansvarets moral kräver att människor måste få misslyckas. Det finns ingenting i den nu rådande mentaliteten av social ingenjörskonst som är mer tabu än misslyckande. Ingen får misslyckas! Varje medborgares misslyckande är ett slag mot välfärdsstatens hela idé: att myndighetspersoner och experter kan lägga människors liv tillrätta. I dockskåpet skall alla vara lyckliga! Det har vi ju beslutat i demokratisk ordning.

Det finns ingenting som skapar sådan oro och ångest inom de socialpolitiska instanser som jag fått insyn i, som att verksamheten inte uppfyller de utopiska politiska målen om att varje myndighet skall ordna så att klienterna blir lyckliga. Om vi fattat ett politiskt beslut om att alla människor skall må bra, så är det för politiker i alla partier självklart att beslutet i demokratins namn också går att verkställa.

Människor får inte misslyckas. Därför får den som är utsatt inte heller ta personligt ansvar. Ansvaret är myndigheternas, statens och politikernas. De anser sig kapabla att ordna upp situationen för den olycklige. Per Albin Hanssons folkhems-

ideal klingar i öronen; ”det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn . . .”.

Jag har aldrig fått förklarat för mig varför det är självklart att det är officiella myndigheter som skall ordna det goda hemmet. Hur kan någon komma på tanken att låta myndighetspersoner styra i ett hem? I vilket hem betraktar man varandra som ”experter” och ”klienter på glid”? I vilket hem får man lön för att visa omtanke? I vilket hem upphör ansvaret klockan fem?

Jag kan garantera att den världsbilden inte råder hemma hos någon enda av landets alla socialpolitiker, socionomer och andra sociala experter. Där bygger relationerna säkerligen på släktband, partnerskap och vänskap. Varför skall andra låta sina hem styras av en verklighetsfrämmande dockskåpsteori där sociala myndigheter anser sig ha det yttersta ansvaret för att alla mår bra?

Sanningen är att välfärdsstaten ständigt och kontinuerligt hindrar människor från att ta personligt ansvar. Hindrar dem från att hantera misslyckanden och därigenom växa som människor. Förhindrar möjligheterna att bygga ömsesidiga relationer som ger närhet, tillit och lojalitet. Hur kärleksfull en socialsekreterare än må vara, och hur duktig en lärare än är, kan de aldrig jämföras med personliga relationer i en familj och mellan vänner. De kan inte heller jämföras med den samhörighet och ömsesidiga respekt som råder i civilsamhällets gemenskaper, som bygger på att i frihet lösa gemensamma uppgifter. Sociala myndigheter, med sina regelverk och restriktioner, kan aldrig fylla människors behov av närhet. Därmed kan välfärdsstaten aldrig ge trygghet.

Verklig trygghet kan människor bara skapa genom att ta

personligt ansvar, försöka, misslyckas och komma igen. Misslyckas igen och göra nya försök på basis av erfarenheter av tidigare misslyckanden. Bara så kan vi bli hela människor, inte bara trasiga "klienter". Det är när vi ser att vi faktiskt själva kan ta beslut om våra egna liv, som vi känner oss värda självrespekt.

Även om vi inte lyckas med allt, kan vi genom misslyckandena lära känna oss själva, vad vi är bra och mindre bra på. Vi kan lära oss hantera våra svaga sidor och bygga vidare på de starka. Och vi kan konstatera att vi har försökt. Budskapet kan uppfattas som hårt, men är det egentligen inte. Optimism, framåtanda och kämpaglöd är självklara komponenter i ett fritt samhälle. Här finns ju alla möjligheter att förändra och förbättra sin tillvaro.

Alla människor kan ta personligt ansvar

Men. Så dyker då svaghetens moral upp i vårt medvetande. Och frågan blir: Kan verkligen varje medborgare ta personligt ansvar? För rådande sociala doktrin är svaret nej. I ett samhälle som omfattar ansvarsmoral i den svenska folkrörelsetraditionens anda är svaret ja.

Alla människor kan ta personligt ansvar. Ansvarstagande är en dygd. Och enligt Aristoteles sätt att se på dygder är graden av ansvar en person kan ta relaterat till personens egna förutsättningar. Den utvecklingsstörde som, trots sina begränsade förutsättningar, ändå utför en insats, exempelvis sköter ett företags interna postgång, är värd en större eloge än den mäktige politiker som trots sin ställning, makt och intellekt inte använder hela sin potential. Av en makthavare kan man vänta sig större ansvarstagande än av en utvecklingsstörd, därför skall

makthavaren bedömas efter sina personliga förutsättningar och den utvecklingsstörde efter sina.

Den aristoteliska synen på dygder ger med andra ord inga fördelar för de välsituerade, och den utvecklingsstörde blir inte enbart betraktad som svag utan får lika chans att visa vad han går för. Svaghetens moral bygger på den felaktiga utgångspunkten att man inte kan eller bör ställa krav på alla människor. Men krav som man formulerar för sig själv, likväl som krav från andra, sporrar till att visa sin förmåga, att vilja utvecklas som människa.

Inre tillfredsställelse uppkommer när vi realiserar vår potentiella handlingskraft. Ju mer komplicerade och krävande uppgifter vi tar på oss och ju större betydelse dessa uppgifter har för oss själva och andra, desto större blir vår tillfredsställelse när vi lyckas. Allt annat är lättflyktig underhållning.

Stor konst, litteratur, vetenskap, statsmannakonst och framgångsrikt entreprenörskap är produkter av individer som tagit sin yttersta förmåga i anspråk. Men det är ett misstag att tro att det bara är några få begåvningar eller genier som kan nå inre tillfredsställelse. Alla som gör sitt bästa efter sina förutsättningar kan uppnå tillfredsställelse. Miljontals människor finner varje dag tillfredsställelse i att göra det som är en bra insats utifrån just deras förmåga.

Personligt ansvar är särskilt viktigt för samhällets olycksbarn, för missbrukare och brottslingar. Ett kravlöst samhälle gör att missbruk och brott ökar, eftersom missbruk och brott erbjuder lätta vägar att smita undan vardagens grå tristess. Också här bygger svaghetens moral på ett grovt missförstånd: att sluta utsättas för krav är ingen fördel, det är det värsta straff en människa kan få. Den främsta orsaken till att människor

hamnar i träsket av missbruk och brottslighet är att ingen har brytt sig. Att i det läget erbjuda kravlöst svammel om hur synd det är om "dom" är som att strö salt i såren. Att ställa krav är att bry sig om. Att kräva personligt ansvar är att bekräfta att man ser missbrukaren som en fullvärdig människa som kan bättre. Att ställa krav på personligt ansvarstagande är inget annat än att ge människovärdet tillbaka.

Som nämndeman i den avdelning inom Stockholms tingsrätt som handlägger narkotikabrott är det ofta en prövning att höra sista punkten under huvudförhandlingen som kallas "personalia". Här redogörs för familjeförhållanden, tidigare domar, yttranden från sociala myndigheter om vilka "insatser" i form av behandling och terapi som den tilltalade har varit utsatt för. Här framställs alltid den tilltalade som ett offer, för sin barndom, sin bekantskapskrets, och försvaret hävdar alltid att nu finns en behandlingsplan upprättad som skall få den tilltalade på fötter. Syftet är givetvis att undvika fängelsestraff.

Jag har haft svårt att sätta tro till de schematiska och rutinmässiga "planer" som sociala myndigheter upprättar för dem som riskerar att åka på en volta till på grund av narkotikabrott. Men i en del fall har den tilltalade själv tagit till orda, inte för att spela med i den rutinmässiga jargongen i syfte att slippa fängelse, utan visat verklig insikt om att det liv han lever bara bär utför och är extremt destruktivt. Det är en tung insikt att bära: insikten att man har kastat bort sin ungdom. Men en insikt att bygga ett bättre liv på.

Ofta har det varit personer som fyllt 30 och knarkat i 15 år. Den fråga som efter en sådan rättegång malt i min skalle har varit: varför har det tagit dem så lång tid att inse sin egen situation? Svaret på den frågan är givetvis olika för var och en,

men gemensamt är att de tidigt hamnat i händerna på sociala myndigheter och blivit kollin som ingen räknat med skall ta något som helst ansvar för sig själv. Socialen tar så gärna över ansvaret. Det är ju deras jobb. Välfärdsstaten stimulerar kanske inte självdestruktivitet, men den gör det svårare för utsatta människor att ta sig ur ett självdestruktivt leverne.

Tycker jag inte synd om dom? Nej. Ingen är betjänt av att man tycker synd om "dom". Jag skulle hellre vilja rikta uppmaningen: ta dig samman, människa! Och jag blir förbannad av att se att hela vårt socialpolitiska komplex aldrig har ställt krav, utan systematiskt låtit människor förnedras och bli kollin under andras ansvar. Visst behöver missbrukare stöd och hjälp. Och det stödet heter: krav. Krav på att ta sig samman. Krav på att ta ansvar. Krav på att ta makten över sitt eget liv. Krav på att för sig själv visa att man visst är en människa värd lika mycket som andra. Att tycka synd om är bara att stjälp. Att tycka synd om är att förnedra. Att ställa krav är att bry sig om.

För den som visar att han vill, och på allvar försöker ta sig samman, är värd stöd och hjälp från omgivningen. Inte i form av omhändertagande, utan som hjälp till självhjälp. Vi, i meningen medborgare, måste lära oss att se vilka människor vi möter. Vi måste våga stötta och hjälpa dem som faktiskt är motiverade och anstränger sig. Vi får inte dra alla utsatta över en kam, döma ut dom och säga att det är socialens uppgift att ta hand om dom. Vi måste öppna civilsamhället för dem, de kan börja utföra uppgifter åt gemenskapen och genom sina insatser förtjäna allt mer av respekt.

I det korta perspektivet är ansvar och krav något vi alla gärna avstår ifrån, eftersom det ofta är trist och tungt. Men när vi väl utfört det som ansvaret kräver av oss, mår vi bra av att ha gjort

RESPEKT EMANERAR UR PERSONLIGT ANSVAR

det – självkänslan stärks. Eller som August Strindberg sa ”plikten är angenäm först när den är gjord”.

Ett rättvist samhälle bryr sig om genom att ställa krav på personligt ansvarstagande. Bara ett sådant samhälle menar allvar med frasen om alla människors lika värde. Det i kontrast till svaghetens moral som stämplar människor som svaga och likgiltigt låter dem sjunka ner i självömkans flykt från ett värdigt liv.

Sjukt beroende eller friskt ägande

Kustrim Spahi, 14, är en av de svårast skadade i katastrofbranden i Göteborg. Fortfarande vårdas han på Karolinska sjukhuset i Stockholm för brännskador i ansikte och på armar. Hans högra pekfinger är amputerat. Handen är fastsydd vid magen. Nu hotar de sociala myndigheterna med att dra in familjens socialbidrag – för att familjen fått pengar ur Göteborgs Tidnings brandofferfond.

UR Expressen (11 december 1998).

DE OFFENTLIGA TRANSFERERINGSSYSTEMEN har ett enda syfte: att ge ekonomisk trygghet till alla. Det är detta goda motiv som har gjort det politiskt möjligt att låta offentliga transfereringar i Sverige växa långt över genomsnittet i den industrialiserade världen.

Större delen av den offentliga sektorns expansion har sedan 1970-talet handlat om transfereringar, alltså bidrag och försäkringar. Ändå kan vi snart sagt varje dag läsa om hur utsatta människor förnedras av just de system som skulle ge dem trygghet. 14-åriga Kustrim och hans mamma är mer typfall än undantag när det gäller bemötande från sociala myndigheter.

– Självklart måste dessa fondmedel redovisas, säger socialsekreteraren till *Expressen*. Efter tidningsartiklarna blev fallet ännu mer ett typfall för svensk socialpolitik: politikerna i Göteborg reagerade på mediestormen och beslutade att när det gäller just brandoffren från Hisingen skall man göra un-

dantag. Men bara för dom och bara för pengar som skänkts via fonder.

Det här ger associationer till 1800-talets människosyn, till ett hierarkiskt samhälle där vissa har en direkt, omedelbar och nyckfull makt över andra människors liv. Skillnaden är att proggit vänsterfolk i sandaler har ersatt den gamla högerns högdragna ämbetsmän och aristokrater. Språkräkten är sliskig, flummig och välmenande i stället för militärisk, men maktbegäret och den nedlåtande människosynen är densamma; överordnade experter och underordnade klienter. Klienter som måste skyddas från sig själva och sina svagheter.

Jämförelsen blir rent av rimlig när vi studerar välfärdsstatens historia och ursprung. Välfärdspolitiken så som vi känner den i västvärlden har sina rötter i Otto von Bismarcks auktoritära samhällssyn. Den preussiske kanslern lade på 1880-talet grunden för västerländskt välfärdstänkande. Syftet var att kväsa medborgarnas växande önskan om självständighet. Genom att göra arbetare och lägre klasser beroende av staten, dess socialförsäkringar och andra insatser kunde den patriarkala traditionen fortleva trots att samhället förändrades i och med industrialismen. Via staten behöll den konservativt präglade överheten greppet om småfolket.

I jämförelse med europeisk feodalism bygger våra svenska traditioner på en förhållandevis fri och självägande, om än fattig, bondebefolkning. Här har överhetens makt begränsats av ett geografiskt vidsträckt och svårtillgängligt landskap, som därtill varit glest befolkat. Vårt svenska kynne har i jämförelse med kontinenten präglats av stor jämlikhet. Ordstav som "att göra rätt för sig", "rätta munnen efter matsäcken" och "varen flitig ty flit är framgångens moder" har inte varit käcka tillrop

utan avgörande vägledning för att överleva och för småfolket upprätthålla största möjliga frihet från överhetens förmynderi.

Men allt fler västländer tog successivt efter den tyske järnkanslerns strategi. Storbritannien i början av 1900-talet och USA efter 1929 års börskrasch. Staten blev allt mer aktivistisk. Sverige följde några steg efter i den här utvecklingen. Ännu i början av 1960-talet var vi inte alls utmärkande i statsaktivism. Varken Per Albin Hansson eller Tage Erlander hade under sina långa maktinnehav drivit fram Sverige till en tätposition. Tvärtom var man noga med att inte belasta vare sig medborgarna eller näringslivet, som man på den tiden förstod var grunden för landets välstånd, med statsinterventionistisk politik. Det var först mot 1960-talets slut som Sverige snabbt skenade iväg i en expansionistisk riktning.

Dagens socialbidragstagare är ett litet, om än växande, exempel på hur hierarkisk och auktoritär välfärdsstatens attityd fortfarande är – och måste vara. Staten måste följa rättsstatens principer och behandla människor i enlighet med lagar och bestämmelser. När det gäller rättsskipning i domstolar är det en avgörande fördel att alla behandlas lika när misstanke om brott skall prövas. En av rättvisans hörnstenar är att staten är neutral och inte godtycklig.

Men när samma principer används för att bemöta människor i nöd blir det inte bara stelt och konstlat, det blir kränkande. Sociala problem kan inte definieras i förväg på samma sätt som brottsliga handlingar. Därför blir de till synes enhetliga reglerna i de statliga socialförsäkringssystemen nyckfulla. Handläggningen beror på om lagstiftarna har förutsett alla de sociala problem som uppstår. Självfallet kan lagarna inte det.

Livet är för komplext för att kunna fogas in i paragrafer. Därför är det ogörligt att skapa något annat än en auktoritär välfärdsstat. Slutsatsen, för den som inte vill ha ett auktoritärt samhälle, måste bli att så få sociala frågor som möjligt handläggs av staten. Staten skall inte ägna sig åt godtycke utan åt en korrekt och strikt rättsskipning.

Även om behovsprövningen gör socialbidragstagarnas underordnade läge särskilt tydligt, är vi alla i princip i samma situation när det gäller de omfattande socialförsäkringarna. Vi blir i händerna på statsmakten. Den enda statsmakten. Blir vi missnöjda kan vi inte gå till någon annan. Därtill har statsmakten inte enbart makt över socialförsäkringarna utan över samhällets tvångsmakt – lagstiftning och polis. Vi är med andra ord alla i ett tydligare underläge gentemot staten än vad vi är gentemot någon annan aktör i våra liv, möjligen med undantag för föräldrarna under vår barndom.

Det är en osund maktrelation. Logiken för den som värnar om människors frihet bör vara att statsmakten bör vara så begränsad som möjligt. Den bör vara reserverad för att skydda liv och människors frihet från övergrepp – inte själv utsätta folket för övergrepp.

Oberoende motsatsen till bekymmersfri tillvaro

Frihet, ja. Det finns ju olika sätt att se på frihet. Göran Greider är en värtalig uttolkare av den rådande ideologins syn på frihet. Han har i olika sammanhang, bland annat i Uppsala för en tid sedan, givit uttryck för att den sanna friheten är att slippa bekymra sig om sådant som pensionssparande och sjukförsäkring, och att slippa engagera sig i hur barnomsorg, skola

och andra gemensamma angelägenheter organiseras. Först när välfärdsstaten tar över och ordnar allt detta kan vi som medborgare bli riktigt fria att förverkliga oss själva. Det är då vi uppnått verklig frihet, menar han.

Visst låter det lockande att leva i denna greiderska värld? Men det är en genomfalsk värld. Om jag lämnar från mig makten över mina egna försäkringar, t ex för inkomsttrygghet vid sjukdom, arbetslöshet och pension, för att bli bekymmersfri, måste jag acceptera att den jag lämnat makten till kan ändra villkoren utan att fråga mig. Om vi som individer inte behöver bekymra oss om vår egen pension eller vår försörjning när vi är sjuka eller arbetslösa, då måste det betyda att någon annan gör det. Att någon annan bestämmer hur mycket pension vi skall få och vilken sjukpenning och a-kassa som skall utgå. Denne någon annan är lika med statsmakten.

Samma statsmakt som under loppet av några år på 1990-talet har sänkt sjukpenning och a-kassa från 100 procent av lönen till först 90, sedan till 80 och till 75 procent. För att åter höjt den till 80 procent, men då räknat bort rikskuponger m m från det som betraktas som lön. Vi är många som har varit yrkesverksamma i mer än ett årtionde och som levt i tron att vi skall få ATP, administrerad av staten. Efter vissa krumbukter är det nu beslutat att pensionen som staten garanterar blir avsevärt lägre än det ATP utlovade. Och enligt helt nya principer. Hipp som happ. Där rök en god bit av din pension. Men du har ju varit bekymmersfri, eller hur?

Att eftersträva bekymmersfrihet i enlighet med Greider är detsamma som att bli extremt sårbar och beroende av statsmakten. Det fatala misstag Greider, och det rådande välfärdstänkandet, gör är att blanda samman bekymmersfrihet med

frihet att styra sitt liv. Bekymmersfriheten leder till ett mycket starkt beroende av, i vårt fall, statsmakten. Friheten att styra sitt liv leder visserligen till bekymmer och svåra beslut, men å andra sidan ger friheten mig makt över mitt liv, ett starkt oberoende och självständighet.

Att vara beroende är inte att vara fri. Att vara beroende av statens godtyckliga beslut är att vara fånge. En fånge som är bekymmersfri. Den greiderska friheten är kanske inte så lockande, om man tänker efter. Men den är en viktig förklaring till att allt fler människor känner vanmakt i vårt präktiga välfärdssamhälle. Vanmakt är en känsla av att inte ha kontroll, att inte kunna påverka sitt liv. Att människor känner olust och vanmakt – inte fylls av lättnad eller en känsla av frihet från bekymmer – när de märker att de inte kan styra sina egna liv, tyder på att svenska folkets mentalitet trots årtionden av indoktrinering är både friskt och sunt. Människor har inte låtit sig bli slavar under den allsmåttiga välfärdsstaten. Det finns hopp.

Äganderätten viktigast för vanligt folk

En grundläggande förutsättning för att kunna nå och upprätthålla sin självständighet och sitt oberoende är att samhället respekterar äganderätten. Det är med äganderätten som med personligt ansvar: den kan på ytan tyckas gynna välbärgade, men är i själva verket viktigast för vanligt folk.

Det är obegripligt att äganderätten så lättvindigt viftas bort. Som om de flesta inte skulle äga några talanger värda att skydda. Äganderätten omfattar mycket mer än bara pengar och prylar. Tekniska uppfinningar och idéer är, på samma sätt som

musik, litteratur, konst och annat kreativt skapande, beroende av intellektuell äganderätt i form av patent och copyright.

Men även när det gäller det materiella bygger vi alla, också den mest inbitne kommunist, vår vardag på äganderätten. Det är omöjligt att tänka sig ett liv utan äganderätt, där ingen kan säga sig äga någonting. Det leder snabbt till djungelns lag. Det innebär att du inte har någon laglig rätt att protestera när någon mitt framför dina ögon tar din cykel på gatan eller dina ytterkläder på restaurangen. Du skulle inte ha rätt att klaga hos polisen om någon okänd kom in i köket och tog den precis färdiglagade middagen. Rätten att avvisa folk från sin bostad vilar på principen om äganderätten (hyreskontrakt betyder att man övertar äganderättens principiella skydd, s k besittningsrätt).

Äganderätten är en rättvis metod att skilja på ditt och mitt. Den ger även den ödmjukaste person möjlighet att markera den sfär inom vilken hon fattar beslut.

Det mest flagranta kränkningen av äganderätten sker genom att vi i Sverige inte får behålla förtjänsten av vårt eget arbete. För att i handen kunna ge barnvakt eller fönsterputsare 100 kr för en timmes arbete måste jag själv arbeta ihop omkring 500 kr. Mellanskillnaden tar staten. Kan vi med sådana villkor ärligen påstå att vi har äganderätten till förtjänsten av mödan för vårt eget arbete?

Ambitionerna som ligger bakom den förda politiken är säkert de allra godaste. Men rättfärdigar goda avsikter att politiken kränker medborgarnas äganderätt till den grad som sker i vårt land? Har goda politiska ambitioner, hur demokratiskt förankrade de än är, högre moralisk dignitet än medborgarnas äganderätt?

Om inskränkningar i äganderätten bara skulle nagga Walenbergfamiljens förmögenhet i kanten vore det kanske inte så farligt. Men äganderätten är framför allt viktig för människor som vill lyfta sig själva ur en taskig situation, och för sig själv bevisa att de duger någonting till, att de är värda självrespekt. Äganderätten gör värdet av en insats tydligt. Den ger mig ett argument varför jag inte är värdelös, den ger ett sammanhang som gör att jag kan värdesätta mitt flit och slit. Utan att kunna värdesätta sin egen insats är livskvalitet omöjlig att uppnå för människor som haft ett svårt utgångsläge.

Även immateriella belöningar kräver, för att bli uppskattade och eftersträfvansvärda, att samhället förstår och respekterar äganderättens princip. Du kan inte hur som helst kräva att få del av min arbetsinsats, till exempel i föreningslivet, lika lite som du kan kräva att få min cykel. Med äganderätten skapar vi en samhällsmoral där vi respekterar allas arbetsinsatser lika mycket som vi respekterar varandras prylar. Till skillnad från ett samhälle byggt på svaghetens moral förstår vi att uppskatta andras vedermödor och att dessa insatser har ett pris i form av tid och uppoffringar.

Med äganderätten skapas runt varje medborgare och familj en sfär av suveränitet som vi inte får kränka. Jag tror det är därför vi blir upprörda när vi hör talas om att den brännskadade Kustrim och hans mamma riskerade att förlora en gåva från en brandofferfond, eftersom socialen tänkte reducera socialbidraget med lika mycket. Stat och kommun skall inte lägga sig i individens och familjers ekonomi. Familjer har rätt, äganderätt, till självbestämmande och autonomi. Det är sjukt när en familj blir så beroende att statens långa arm är inne och fingrar i hushållskassan.

Hur skall en familj komma på fötter om staten för varje steg mot självständighet som familjen tar ger kontraorder som syftar till att jämna ut konsekvenserna? Hur skall någon kunna komma loss från beroendet i en sådan situation? När ingenting betyder något. När varje insats av flit, varje försök att skapa ordning bestraffas av staten. Ett samhälle som inte respekterar äganderätten resulterar i ett liv utan värdighet.

Redan på 30-talet förstod framstående socialdemokrater att ett folkhem byggt på statsintervention kunde leda fel. Statsrådet Anders Örne varnade för att socialvården riskerade att gå från självhjälp till att förvandla människor till "statsmaktens klienter". *Tiden*-redaktören Nils Karleby skrev redan på 20-talet om att "ett samhälle, i vilket individernas strävan att skapa det bästa möjliga ersattes av pappa statens patent, snart blir ett fattigt parasitsamhälle".

Tyvärr har dessa socialdemokrater i mellankrigstiden fått rätt. Vi har ett samhälle där stora grupper har pacificerats till att bli statsmaktens klienter och där pappa statens patent har paralyserat oss till den grad att vi är på väg att bli ett fattigt parasitsamhälle.

Jag vill understryka att det lika lite är enskilda svenska medborgares fel att de hamnat i parasiterande beroende, som det var enskilda sovjetmedborgares fel att yttrandefriheten inte respekterades i Sovjetunionen. Det är de politiska systemens fel. Alltså de svenska politikernas fel. Sverige saknade en kraftfull opposition när kollektivismen tog tag i svensk opinion på 60-talet och någon opposition av betydelse på det moraliska planet har ännu inte givit sig till känna.

— |

|

— |

|

Peiling nr 9

Välfärdsstaten är inte rättvis

LIDANDE ÄR EN del av livet. När vi kämpar för att övervinna svårigheter tar vi vår egen förmåga i anspråk. När det blir allvar tvingar vi oss själva och människorna runt oss att utnyttja våra starka sidor. Vi utvecklas. Genom att lära oss hantera motgångar kan vi bättre värdesätta oss själva. Ju större motgångar desto större blir segern när vi kan gå vidare och inte låter svårigheterna knäcka oss.

Också på en makronivå ser vi gynnsamma effekter på samhället när mentaliteten är inställd på att svårigheter är en del av livet. Mänskligheten har genom att ge sig i kast med utmaningar och svårigheter skapat välstånd och avancerad medicin och teknik som folk inte kunde drömma om för bara ett århundrade sedan. Bakom den utveckling vi nu tar för given döljer sig hårt arbete och slit med ständigt nya motgångar.

Välfärdsstaten gör misstaget att förneka att livet är en ständig strävan att övervinna svårigheter. Social ingenjörskonst

utgår, för det första, ifrån att människor inte är kapabla att hantera motgångar och, för det andra, att politiken faktiskt kan skapa ett samhälle där människor inte behöver möta några motgångar. Därför har staten tagit över ansvaret. Och lovar att lägga allt till rätta. Men i stället för att leverera det goda livet resulterar omhändertagandefilosofin i att vi inte längre är fria medborgare. Vi har inte längre makt att förändra våra liv på egen hand. De instrument som gör det möjligt att sträva framåt tas ifrån oss. Vanmakt och stress växer i stället för trygghet och livskvalitet.

Jag har försökt visa att alla människor, kanske allra främst människor med tufft utgångsläge, behöver frihet för att kunna sträva framåt. Alla människor är tänkande varelser som medvetet eller undermedvetet iakttar vilka handlingar som gynnas och missgynnas i samhället. För att åstadkomma ett rättvist samhälle krävs därför en rad förändringar av nuvarande politiska linje.

Personligt ansvar stärker självkänslan

Alla individer, oavsett bakgrund och omständigheter, växer till mognare människor när de tar ansvar för sina egna handlingar i stället för att skylla ifrån sig. Livskvalitet och tillfredsställelse är inget som någon kan ge bort eller ta emot. Det är kvaliteter som varje individ bara själv kan tillföra.

Personligt ansvar är grunden för ett starkt samhälle

Vuxna människor tar ansvar för mer än sig själva. Ett samhälle som sätter personligt ansvar främst blir ett starkt civilsamhälle

som i frihet och på frivillighetens grund ställer upp för människor med problem. Ett samhälle som hyllar människors förmåga och strävsamhet blir ett samhälle med optimism, framåtanda och framtidstro.

Det hjälper ingen att bli ömkad

Det är kanske främst i svårigheter och motgångar som människor är allra minst i behov av att andra tycker synd om dem. Medlidande är ingen hjälp. Och om medlidandet övergår i att andra tar över problemen är det i stället att stjälpa och försätta människor i beroendeställning och göra dem ofria.

Att ställa krav på människor är att bry sig om

För att människor med problem skall kunna ta sig ur dem måste de själva övervinna dem. Så länge andra tar hand om problemen försvinner de inte. Att ta ifrån människor problemen är ett sätt att gömma och glömma, att inte ta människors situation på allvar. Att ställa krav på att människor skall övervinna sina problem är att ta människor på allvar, att bry sig om. Att ställa krav är att hjälpa och stötta.

Politikens mål om bekymmersfri tillvaro leder till vanmakt

För att kunna vara bekymmersfri, det vill säga inte behöva bry sig om sin egna försörjning, måste människor lämna makten över sina liv i någon annans händer. Denne "någon annan" bestämmer och den bekymmersfrie har bara att lyda. Att vara bekymmersfri är att vara beroende av någon annan, att inte

kunna fatta beslut på egen hand. Målet om bekymmersfrihet är alltså en illusion som leder till vanmakt och stress, eftersom den bekymmersfrie saknar möjlighet att påverka sitt liv i de avseenden som räknas. Meningen med livet – att göra något av det – försvinner.

Fokusera på människors starka sidor i stället för de svaga sidorna

Det finns inga svaga människor. Alla har både svaga och starka sidor. Frågan är om vi genom samhällets moral gynnar människors starka eller svaga sidor. Ett samhälle blir vad dess invånare är. Ett starkt samhälle kräver starka, handlingskraftiga och fria medborgare. Ett samhälle som premierar svaghet, beroende och ansvarslöshet blir svagt, förlamat och fattigt. Om passivitet premieras, blir människor offer. Om däremot framåtanda och personliga ansvar belönas, kan människor ta sig samman och gör något av sina liv.

Äganderätten vapen mot destruktivt leverne

Till skillnad från positiva rättigheter, i grunden rätten att bli försörjd av någon annan, innebär respekt för äganderätten en effektiv stimulans för att människor skall ta personligt ansvar och sträva framåt. Äganderätten innebär att man får behålla lönen för mödan av sitt arbete. Det handlar inte främst om stora pengar utan om vanliga medborgares möjligheter att vara oberoende av bidrag och politiska beslut. Med respekt för äganderätten är du fri att planera och sträva mot den framtid du önskar. Det finns då en mening med allt slit.

Skyddsnet som inte stryper människorna som hamnar i det

Välfärdsstatens skyddsnet resulterar i beroende och att människors frihet stryps. Ett skyddsnet som inte stryper friheten är ingen utopi. Vi har i Sverige haft ett sådant i form av folk-rörelser. Det civila samhällets frivilliga samverkan kränker inte människors frihet. Det ger medborgarna möjlighet att stärka gemenskapen och självkänslan genom att faktiskt göra egna insatser för att stödja andra medborgare. Människor i nöd får bättre chans att ta sig samman om de omgivande gemenskaperna inte bara ger hjälp utan också ställer krav. I civilsamhället är alla medborgare. Här finns inga experter och klienter. Och eftersom alla är lika värda kan alla bidra. Ingen är underordnad. Alla har ansvar.

I ett klimat där frivillig samverkan är naturlig, stimuleras människornas starka sidor. Flexibilitet och lokal initiativförmåga gör att människors inneboende kraft tas tillvara, utan någon plan eller överhet. Civilsamhällets natur gör att det avvisar svaghetsens moral för att i stället belöna personligt ansvarstagande, flit och framsteg. Äganderätten till egendom respekteras, men i ännu högre grad till var och ens ägande av sin arbetsinsats, sina initiativ och idéer. Därmed läggs en grund för att medborgarna också skall respektera varandra i stället för att via staten med tvång försöka ta varandras tillgångar. Det blir naturligt att se andra som samarbetspartners i stället för fiender i striden om resurserna.

Motgångar en omistlig del av livet

Efter branden i Göteborg i oktober 1998 har en förändring oftare än andra poängterats: "vi respekterar varandra mer nu".

I ett samhälle där medborgarna kämpar med svåra och orättvisa motgångar – vem kan säga att en brand som tar 63 unga människors liv är rättvis? – växer människor. Det går inte att överlåta dessa orättvisor på välfärdsstaten och kräva att den skall se till att orättvisor inte uppstår. Livet är inte rättvist.

Däremot är det rättvist att av alla människor kräva att de skall sträva efter att bli oberoende, självständiga och stolta, just därför att de övervinna livets svårigheter, lär sig hantera kriser och kan gå vidare. Det kan vara och en bara göra inom sig själv. Och med stöd av nära och kära i en naturlig gemenskap i civilsamhället.

Återskapa förmågan att värdesätta erfarenheter

Varför är tidigare pundare och före detta unga kriminella ("värstingar") särskilt efterfrågade föreläsare för skolungdomar med sociala problem? Är det inte fel att personer som så fullständigt har misslyckats i livet pratar med dem som riskerar att gå samma öde tillmötes? Tvärtom. De före detta ligisterna har särskilt stor trovärdighet just därför att de har erfarenheter av samma livssituation. De vet vad hopplöshet och desperation är. De kan ta på självdestruktiviteten. De har varit där. Och lyckats ta sig ut!

Rättrådiga socialtjänstemän kan aldrig förmedla den erfarenhet och tala det språk som den som själv erfarit helvetet kan. Våra personliga erfarenheter är något av det mest värdefulla vi har. Dessa erfarenheter tas inte tillvara i en välfärdsstat, där makten ligger hos så kallad expertis. En av de främsta skillnaderna mellan välfärdsstat och civilsamhälle är att det senare i grunden bygger på medborgarnas erfarenheter, det är

medborgarnas erfarenheter som vägleder och formar civilsamhället, medan välfärdsstaten är en skrivbordskonstruktion, styrd av skriftliga regler författade långt från verkligheten.

Låt inte undantagen bli alibi för ansvarslöshet

De psykiskt sjuka narkomaner jag nämnde i början behöver givetvis professionell vård. De utvecklingsstörda behöver ett tryggt pensionssystem och annat omfattande stöd. Vi behöver alla någon gång hjälp från sjukvård och andra mer avancerade sociala tjänster. Mycket av detta kan organiseras genom privata försäkringar, men en del kommer under överskådlig tid att vara ett ansvar för staten. Staten har ett yttersta ansvar.

Men det ödesdigra misstaget är att vi låter de få undantagen av människor som behöver mycket omfattande stödinsatser fungera som ett alibi för alla oss andra. Om en psykiskt sjuk människa inte kan ta ansvar under en psykos, ger det faktiskt inte alla oss andra rätt att slippa ifrån ansvar. Innan vi diskuterar hur hjälpen till de få procent av befolkningen som behöver mycket hjälp skall organiseras, måste vi våga diskutera hur vi andra 95 procent av befolkningen skall förhålla oss. Det är fejt av oss som tillhör den stora majoriteten vuxna att, som vi gör i den svenska samhällsdebatten, gömma oss bakom de verkligt utsatta människorna. Att skjuta de tillfälligt svaga framför oss och peka på deras misär för att själva slippa ta ansvar.

VÄLFÄRDSSTATEN ÄR INTE RÄTTVIS

Ett samhälle som inte exploaterar svaghet

Vi är alla svaga och sårbara någon gång under våra liv. Alla behöver stöd emellanåt. Frågan är hur detta stöd kan vara just ett stöd och inte en förevändning att ta ifrån hela befolkningen dess personliga ansvar. Velfärdsstaten har tagit över allt mer av medborgarnas ansvar. Det är inte rättvist.